

Sovā sātā. Kažoki.

#LatgalesKulturasProgramma #VKKF

Dyuru sāta (turpinājums).

Īnāra Atpile par dzīvi *Dyuru sātā* stāsta: «Mums – Ainai, Zentai un man – arī mazām bija savi darbi jādara – jāgana govīs, jāravē dārzi, puķes. Tā jau govīs ganīja mana baba *Anneite*, bet pienāca laiks, kad viņa bija veca un bija jāpalīdz. Es jau no 12 gadu vecuma plāvu sienu un iemācījos gotiņu slaukt. Vairāk govju jau neļāva turēt toreiz. Malku griežām mežā, ar zirgu vedām mājās. Malku vedām tikai divatā ar tēvu. Kur bija iedota cirsma, tur piegriezām balķus un uzcelām kūti. *Dyuru sātys* kūtij un šķūnim ir mani grieztie balķi... Ar rokas zāģi divatā griežām ar tēvu ziemā. Kūti cēla strādnieki.» «Kažoku» bijusi iedzīvotāja Ilga Rakstiņa (dz. Ēvele) daloties savās atmiņās, atceras, ka tad, kad *Dyuru sātā* vēl nebija uzcelta jaunā kūts, bija tikai *pundamenta* (pamati) no vecās kūts, un viņas abas ar Zentu uz tās vēl spēlējušās. Bija salikušas odekolona pudelītes, spēlēja aptieku un veikalu.

Īnāra turpina «Mums bija tikai 60 simtdaļas zemes dārzam. Malkai tikai krūmus deva griezt. Pat par krūmu cilvēki karoja. Māte grieza to pašu krūmu no vienas puses, *Krivišu Albineite* no otras... Abām ierādīts malkai viens un tas pats krūms... Krūma zarus saseja *buntēs* (saišķos), bāza cepļi un kurināja. Nevarēja jau piekurināt māju ar zariem. Atnāci no skolas, māja auksta, nevari pamācīties. Arī pagraba apsilđīšanai vajadzēja ogles. Gāji katru dienu un graizīji malciņu. Pēckara gadi nebija viegli. Ciemos atbrauca mātes brālis Pēteris, palīdzēja sagriezt malku, mācīja man, kā vajag vilkt zāģi. Man kā vecākajai māsai visvairāk arī nācās darīt.

Cukurbiešu norma kolhozā bija jāiet ravēt mātes vietā pa «Apšenieku» kalniem, tad «Konoņos» bija jāstāda kuziki (līdzīgi rāceņiem, tos audzēja barošanai kolhoza govīm). Saauga lieli, resni kā spaiņi! Garšīgi bija. Saldi un sulīgi.

Vagas bija pus kilometru garas. Bija gan jāravē, gan rudenī jānorauj un jāsaliek čupās. Tad tos svēra un bēra grēdās, bet ziemā veda uz fermām govīm. Māte strādāja 9. brigādē, tātad visu veda uz *Vašintonys* fermu. «Kažoki» un «Konoņi» bija 9. brigādes teritorija. Gāju *kopnuot* (likt gubās) sienu, mammai palīdzēt, lai ātrāk izdarītu. Siena un salmu *kopnys* (kaudzes) es visbiežāk taisīju kopā ar *Kozuļu Veru* (Veroniku Kozuli). No klāniem Bērzipilī veda uz *Vašintonys* fermu sienu, es taisīju kravas, jo labi pratu. Iedalītas bija zāles *streipis* (svītras), ko plaut kuram. Kolhozā bija jālasa kartupeļi, arī no skolas gājām lasīt. Cepām ugunskurā kartupeļus un uz tīruma ēdām. Kartupeļu ataršanai bija zirgu peramā kartupeļu mašina. Arī te, saucamajā *celinā*, starp tagadējo mūsu Atpiļu un *Dyuru sātu* auga kartupeļi. Es vēl pēc sāls gāju uz māju, lai garšīgāki ēst ceptie kartupeļi.

Senāk visi kaimiņi draudzīgi dzīvoja un kopā gan strādāja, gan svinēja svētkus. Bieži rīkoja sienu talkas, kartupeļu talkas, mēslu talkas. Senāk bija dziļās kūtis, bez grīdas. Kamēr izmēza tukšu... Bez talkas nekā. Mēslus parasti mēza rudenos, kad tīrumi bija nokulti, kartupeļi nolasīti, un ar zirgu veda uz tīrumu. Uz ziemu lopus veda tīrā kūtī. Kaimiņi savā starpā sarunāja, kurā sestdienā pie kura būs talka, un strādāja visi kopā. Ģimenēs, kurās bija vairāk vīriešu, nerīkoja talkas, paši tika galā. Pa dienu strādāja, vakarā satikās un kopā dziedāja, dejoja, priecājās, iedzēra mājas alu. Bija jauki. Kad biju lielāka, iemācījos spēlēt *garmošku* (ermoņikas), spēlēju, visi dancoja, ka vai! Pat divas kāzas savā jaunībā esmu nospēlējusi! Talkās parasti cienāja ar to, kas jau bija mājās – žāvēto gaļu, pašcepto maizi, ceptām olām, biežpienu, sieru, vārītiem kartupeļiem, skābo kāpostu zupu. Tā kā kaimiņu un jauniešu bija daudz, tad gandrīz katru sestdienu bija jāiet pie kāda uz dzimšanas dienu. Bija laiks darbam un laiks atpūtai.

Pie mums parasti rudenos, kad visi darbi apdarīti, ap *Dvēseļdiņu* laiku, rīkoja arī *puotoru tolku*, kur dziedāja *salms* (psalmus). Tā pie mums vienmēr arī tika saukts – *puotoru tolka*, ne *salms!* Mūsu māte katru gadu rīkoja *puotoru tolku*, jo lielākā daļa tuvinieku jau bija miruši. Arī *Kupču Ontona* (Antona Kupča) mājās rīkoja pātaru talkas, jo visas trīs Kupču māšas, kuras tur dzīvoja, bija dievticīgas. Piemēram, *Vikceite* (Viktorkija Kupča) visus pātarus skaitīja ar aizvērtām acīm. Kad bija viņas kārtā *skaiteit*, viņa piecēlās un *nū-skaiteja* savu gabalu... Viņa visus pātarus zināja no galvas!

Uz *puotoru tolku* kaimiņu mājās tik māte gāja, mūs līdzī neņēma. Ko tur bērniem darīt? Arī kaimiņu ciemā *Atpiļu Vera* (Veronika) vienmēr rīkoja *puotoru tolky*s. Par vadītāju sākotnēji bija *Kupču Marta*, pēc viņas *Apšinieku Anneite* (Anna Apšeniece), arī *Atpiļu Vera* vēlāk iemācījās vadīt. *Puotoru tolka* parasti ilga kādas trīs stundas, kamēr nodziedāja dziesmu par katru mirušo – *Annis, Pītera*, *Stanislava* dziesmu... Par vectēviem un vecmammām dziedāja «*Salva Regina*» (*Salva Regina*). Dziesmas dziedāja tikai par tās mājas, kurā notiek *puotoru tolka*, mirušajiem. Reizēm arī pavasaros rīkoja *puotoru tolku*, piemēram, manas babas *Zelču Annis* (*Zelču Annas*) miršanas dienā, kas bija pavasarī. No rīta pirms pātaru talkas visas dziedātājas pabaroja ar *soltū goldu* (aukstajiem ēdieniem), tad pa vidu atpūtās no *pasalmeišu da salmu*, pacienāja ar kādu uzskodu. Un tad sākas garās *salms* divas stundas. Kad beidza dziedāt, tad parasti klāja *syltū goldu*. Pilnajai *puotoru tolka* vajadzēja 12 dziedātājas. Ja nē, tad deviņām bija jābūt obligāti, ja 12 nevarēja salasīt, kad dziedātājas izmīra...».

Arī es un Arita savā bērībā piedzīvojām *puotoru tolky*s babas *Dyuru sātā*. Kad gājām uz babas māju, bija jāiet apkārt lazdām, jo *leics* bija applūdis, Ķeiba izgājusi no krastiem. Tik nenoplautais miežabrālis šur tur bija virs ūdens. Vēl tagad atceros, kā lielajā istabā dziedāja, bet mums – bērniem un vīriešiem – klusu vajadzēja sēdēt *kambareitū*... Nedrīkstēja ne smieties, ne bjaustīties. Vienreiz babas suns *Zikers* bija paslēpies zem dziedātāju galda un brīdī, kad *Apšinieku Anneite* sāka dziedāt soprānā, vilka līdzī savā balsī... Pat dziedātājas nevarēja noturēties un sāka smieties.

Atceroties citus *Dyuru sātys* iedzīvotājus, kuri tur dzīvojuši tikai kādu laiku, jāmin *Salinieku Vitolds* (*Vitolds Salenieks*). Viņa tēvs un māte bija miruši, pie viņa dzīvoja *Laupaču Marceite* (*Laupace Marcijana*) kā pamāte. Kad viņa nomira, baba *Mareite* staigāja uz *Vitolda* māju slaukt govī. Tad, babas aicināts, *Vitolds* no kaimiņu ciema «*Plentaukas*» atnāca dzīvot uz *Dyuru sātu*, un baba *Mareite* viņu pieņēma savā ģimenē kā dēlu. Vairākus gadus *Vitolds* nodzīvoja *Dyuru sātā*, līdz septiņdesmitajos gados apprecējās ar *Liliju Žukovsku* un devās dzīvot uz viņas māju «*Konoņos*». Savas vecumdienas līdz nāves brīdim *Dyuru sātā* pavadīja arī babas tēvs *Zelču Ontons* (*Antons Zelčs*) no *Vectilžas*, jo pēc sievas nāves viņš viens baidījās dzīvot savās mājās un apmetās pie meitas.

Zīmīgi, ka *Dyuru Juons* (*Jānis Dūre*) savā dzimtajā mājā atgriezās un padzīvoja tur vēl kādu laiku. Kad nomira vectēvs *Gendris*, baba *Mareite* viena nevarēja dzīvot savās mājās, un krustdēls *Jānis* pārcēlās dzīvot pie viņas. Drīz gan sapazinās ar *Viju Lazarevu* un devās dzīvot pie viņas *Golvaros*. Baba nāca nakšņot pie mums uz *Atpiļu* māju, bet turpināja saimniekot savā *Dyuru sātā*. Katru vasaru babas mājā pavadīja *Ainas* meita *Kristīne*, un mēs ar *Aritu* katru dienu devāmies vai nu ciemos pie viņas, vai nu viņa pie mums, tik nešķīramas mēs bijām. *Kristīne* babai palīdzēja visos mājas darbos, baba lutināja viņu un mūs ar gardu-

miem, ko gatavoja vai glabāja bufetē (*kliņģerus*, *prjaņikus*, maizes konfektes, *ledenītes*).

Dyuru kolns un *Dyuru sāta* ir arī mana dzimtā māja, jo es tur piedzimu un kopā ar vecākiem dzīvoju pirmos divus savas dzīves gadus. Par to laiku gan neko neatceros, bet to, kā pirmo reizi gāju uz savu nākamo māju divu gadu vecumā, gan nedaudz atceros. *Bridu* pa rudzu lauku, kuri bija pāri galvai. Es gan neredzēju, ka mamma man seko, bet toreiz vēl tikko nopirkta *Cigļu Virgineitis* (*Virgīnijas Cigles*) māja tika sasniegta, un ar naglu uz cūku būdas dēļiem tika rakstīts un izrunāts teksts – «*Dūru mājā nedzīvošu, nedzīvošu vairs Dūru mājā*». Laikam jau gribējās, ka ir sava māja.

Par babu *Mareiti*, sauktu arī *Marinceņu*, ir vissiltākās atmiņas un visneaizmirstamākie bērības iespaidi. *Dyuru sātā* vienmēr bija kāds kaimiņš atnācis ciemos, jo baba bija viesmīlīga – vienmēr pacienāja ar siera vai gaļas šķēli un alus glāzi. Atverot virtuves galdiņa atvilktnes, vienmēr kaut kas garšīgs tur bija. Baba prata vārīt neaizmirstamu zupu, kurā kā garšvielu pie kartupeļiem, burkāniem un *švarkom* (ceptiem gaļas gabaliņiem) pievienoja krešu ziedus un lapas. Vienmēr vasarās ārā pie sienas babai kaltējās *pakša sīrs*. Baba cepa garšīgu rudzu maizi, sēja ķimeņu sieru, cepļi cepa kartupeļus, asins desas un gaļas šķēlītes, pat olu tortes un biežās pankūkas. Interesanti, ka baba vārīja tā saukto *myltu putru*, kas bija vārīta no rupja maluma miltiem, un klāt piens. Pēc pirts sestdienās vienmēr bija *bulbu bleiņi* (kartupeļu pankūkas) un *bulbu kļockys* (kartupeļu klimpas), kuras pie mums vāra ūdenī, pienu pielej klāt bļodiņā, un *kļockuos* pie kartupeļiem vienmēr pieliek labi saceptas *švarkys*. Ziemā vienmēr bija kaltēti āboli. Nevienā citā mājā nebiju ēdusi ēdienu, kas vienmēr bija babas *kiekī* (virtuvē) – kopā ar sviestu samīcītu biežpienu. Mums – bērniem – ne īpaši garšoja. Varbūt tāds ēdiens tika gatavots, lai ilgāk saglabātu biežpienu svaigu? Pētot «*Kažoku*» māju dzīvi, atklājās, ka arī citās kaimiņu mājās bija raksturīgs šāds ēdiens. Citi *kažukīši* min, ka varbūt taupiņas nolūkos gatavoja sviestu ar biežpienu, lai mazāk sviesta vajadzētu pašēšanai? Baba lutināja. Kad no rīta vēl gulējām *kambareitū*, jau dzirdējām piena kannas skaņas un sajūtām pankūku smaržu. Pusmiegāj jau smaidījām, jo zinājām, kas būs brokastīs...

Baba nekad nesēdēja bez darba. Vasarā bija dārzs, puķes un lopī, ziemā tie bija rokdarbi. Baba gan tamborēja, gan izšūva, gan adīja. Mēs atceramies babu ar sliktu redzi (viņai bija glaukoma, jo kara laikā vācu karavīrs mežā viņu kā mazu meiteni, paslēpušos zem egļītes, bija pamanījis un sabiedējis, bet nenošāvis, redze bija pazudusi), kad viņa varēja pēc taustes un, mazliet redzot, adīt zeķes un cimdus. Visi izšuvumi ir tapuši, kad redze bija labāka. Baba daudz laika bija pavadījusi slimnīcā, tāpēc tur tamborējusi vai aptamborējusi sedziņas un dvieļu galus. Tāpat no slimnīcas pārvesti izšuvumu zīmējumi, kas doti arī kaimiņu rokdarbniecēm, ar koppelīru pārzīmēti uz auduma, un izšūti katrai savā krāsu gammā un reizēm arī kompozīcijā. Babas mājā atrasti arī no kaimiņu rokdarbniecēm aizlienētie zīmējumi. Vienmēr cepja priekšu, sienu pie ēdamgalda rotāja izšuvumi ar uzrakstiem – «*Dievs svētī sāl' ar maizi*», «*Putniņš uz zara saka čiv, čiv, Priekš mīlas vajag div, div*» u. c. Bija prieks gulēt gultā, kurā ar salmiem pildīts matracis, uz izšūtām spilvendrānām, pētīt ziedu rakstus un skatīties uz izšuvuma zīmējumiem pie sienas, kur gulta, pārvilkt ar pirstu katru ziedu rakstu. Par laimi, daudz kas no babas rokdarbiem ir saglabāts. Tāpat ēdienu receptes pārņēmusi gan mamma Īnāra, gan mēs – *Atpiļu* mājas meitenes.

Dyuru sāta ir neapdzīvota jau gandrīz 30 gadus, bet jo projām ir. Brālēns *Aivis Rakstiņš* kopj zemi apkārt *Dyuru sātā*. Un kamēr ir māja, babas lazdas un *ūlneica*, viss šķiet tā, kā jābūt. Kā vienmēr...

Turpinājums nākamajā publikācijā...

Teksts *Ineta Atpile-Jugane*
Foto *Arita Atpile-Dona*

Valsts kultūrkapitāla fonda mērķprogrammas «*Latviešu vēsturisko zemju attīstības programma*» un biedrības «*Latgales reģiona attīstības aģentūra*» finansiālais atbalsts.